

Іванова Ксенія Юрївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 2

Національного юридичного університету України

імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0003-4696-2478

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Робота присвячена аналізу нового поименованого способу забезпечення виконання зобов'язань, яким є право довірчої власності. Виявляються особливості його регламентації та наголошується на необхідності дотримання в нормах законодавства балансу інтересів кредитора та боржника.

Ключові слова: спосіб забезпечення виконання зобов'язання, право довірчої власності, баланс інтересів сторін договору.

Ivanova Kseniia

Ph.D, Associate Professor of the Department No.2 of Civil Law of

Yaroslav Mudryi National Law University, Senior Scientist of Scientific

Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative

Development of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0003-4696-2478

TO THE QUESTION OF THE TRUST OWNERSHIP AS A TYPE OF SECURING OF THE OBLIGATION FULFILLMENT

The scientific work is dedicated to the analysis of a trust ownership, which is as a new nominate type of securing of the obligation fulfillment. The peculiarities of its regulation are revealed and the necessity of observing the balance creditor's and debtor's interests in legislation is emphasized.

Keywords: obligations securing, trust ownership, balance of contract parties' interests.

Поява в жовтні 2019 року в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) Глави 49, яка містить положення щодо нового виду забезпечення виконання зобов'язання – права довірчої власності, свідчить про продовження реформування цивільного законодавства, зокрема такої підгалузі цивільного права як зобов'язальне право. Як впливає з Пояснювальної записки до проекту Закону від 20 вересня 2019 року [1] (далі – Пояснювальна записка), приводом до розширення традиційного переліку способів забезпечення виконання зобов'язань шляхом його доповнення правом довірчої власності по-слугували проблеми у кредитно-банківській сфері вітчизняної економіки, що виникли через високі кредитні ставки. Так, за даними Національного банку України на той момент вартість кредитів у процентах річних за кредитами в гривні для фізичних осіб коливалася від 35,2 % до 37,7 %, для суб'єктів господарювання – від 17,4 % до 18,6 % річних. При цьому у березні 2020 року ці дані виглядають так: вартість кредитів у процентах річних за кредитами в гривні для фізичних осіб – від 35,8 % до 39,1 %, для суб'єктів господарювання – від 10 % до 16 % річних [2]. Для порівняння: у країнах Європи, де валютою є євро, за останніми даними Європейського центрального банку у січні середній розмір процентних ставок для населення і бізнесу – 1,44 % та 1,55 % відповідно [3].

Через високі кредитні ставки, що обумовлені в тому числі і масовим неповерненням кредитів, вітчизняний бізнес не має доступу до кредитних коштів, а це створює несприятливий бізнес-клімат, додаткові ризики для діяльності національних та іноземних інвесторів, відсутність стимулів до здійснення активної інвестиційної діяльності, і як наслідок – спричиняє уповільнення економічного розвитку країни. Задля подолання цих перешкод і забезпечення ефективного захисту прав кредиторів було вирішено запровадити абсолютно новий інструмент забезпечення виконання кредитних зобов'язань, яким є право довірчої власності. При цьому законодавець відмовився йти шляхом внесення змін до вже традиційних механізмів забезпечення зобов'язань (зокрема застави), оскільки, як наголошується

у Пояснювальній записці, будь-які їх зміни неодмінно призведуть до порушення того балансу інтересів кредиторів та позичальників, який уже був досягнутий за допомогою договірних інструментів, сформованих на підставі іншого законодавства [1].

Відомо, що прийняття нового закону чи внесення змін у чинне законодавство завжди має спрямовуватися на вирішення реально існуючих у суспільстві проблем і бути адекватною відповіддю на існуючі потреби. Але це не єдина вимога, яка має бути дотримана при прийнятті законів. Послугуючись висловом В.Ф. Яковлева, який наполягав на тому, що «закони повинні бути уособленням вищої мудрості, а вища мудрість полягає в балансі інтересів громадян» [4, с. 6], маємо констатувати, що іншою такою вимогою є дотримання балансу інтересів учасників суспільних відносин (фізичних осіб, суб'єктів господарювання) в нормах законодавства, які в подальшому будуть застосовані сторонами для договірного врегулювання тих чи інших відносин. В науці цивільного права усталеним є підхід, що Цивільний кодекс і інші закони мають надавати слабкій стороні додаткові права і відповідно покладати на її контрагента за договором додаткові обов'язки, і тим самим забезпечувати юридичну рівність учасників таких договірних відносин [5, с. 797], яка є одним з основних принципів цивільного законодавства.

Спробуємо у зв'язку з цим дати відповідь на питання, а чи спрямований механізм нового способу забезпечення виконання зобов'язання на дотримання балансу інтересів кредитора і боржника, особливо коли йдеться про звернення стягнення на об'єкт довірчої власності?

Право довірчої власності – речовий (майновий) вид забезпечення виконання зобов'язання, суть якого зводиться до наступного. Майно довірчого засновника (боржника за основним зобов'язанням та/або іншої особи) виступає забезпечувальним джерелом за кредитним договором, договором позики і передається у власність довірчому власнику (кредитору); в подальшому у разі порушення кредитного договору, договору позики кредитор може (а іноді навіть зобов'язаний у разі настання перелічених у ЦК України обставин) звернути стягнення на об'єкт довірчої власності для задоволення своїх вимог.

З моменту встановлення права довірчої власності у боржника (довірчого засновника) право власності на майно припиняється, але при цьому у кредитора (довірчого власника) право власності в повному обсязі не виникає, оскільки він не має право відчужувати таке майно до моменту виникнення в нього права (обов'язку) звернути стягнення на нього (також не допускається звернення стягнення на об'єкт довірчої власності за зобов'язаннями довірчого власника). Завдяки такому правовому режиму забезпечується схоронність об'єкта права довірчої власності і захищаються інтереси боржника, що зацікавлений у поверненні йому того самого майна, власником якого він був. Це свідчить про намагання законодавця забезпечити дотримання балансу інтересів сторін зобов'язання і захистити інтереси боржника як слабкої сторони у цих відносинах. Але у разі викупу, наприклад, земельної ділянки для суспільних потреб законодавець вже не може захистити інтереси боржника таким самим чином, оскільки йдеться про іншу площину інтересів – приватних інтересів (інтересу боржника, інших осіб) та інтересів суспільства (публічних, загальних), в якій діє пріоритет останніх.

В будь-якому зобов'язанні інтерес кредитора полягає у виконанні зобов'язання боржником із дотриманням принципів реального та належного виконання. При порушенні боржником позикового, кредитного зобов'язання, забезпеченого правом довірчої власності, інтерес кредитора реалізується за допомогою права звернути стягнення на об'єкт довірчої власності шляхом її продажу і отримати ті грошові суми, які б він отримав у разі належного виконання зобов'язання боржником.

Порядок звернення стягнення на об'єкт довірчої власності врегульований ст. 597-8 ЦК України, згідно з якою кредитор (довірчий власник) зобов'язаний письмово повідомити зацікавлених осіб – боржника, користувача, довірчого засновника про свій намір укласти договір купівлі-продажу та мінімальну ціну продажу об'єкта права довірчої власності, а ті в свою чергу, якщо бажають реалізувати своє право, мають письмово повідомити довірчого власника про свій намір придбати об'єкт довірчої власності та внести на депозит нотаріуса грошову суму у вказаному кредитором

розмірі. У разі невиконання зазначеної вимоги довірчий власник зобов'язаний відшкодувати таким особам завдані збитки. Отже, боржник у випадку неповідомлення кредитором (довірчим власником) про свій намір укласти договір купівлі-продажу має можливість захистити свої права та інтереси лише шляхом пред'явлення вимоги про відшкодування збитків.

Однак чи можна у такому випадку вказаний спосіб захисту прав та інтересів боржника вважати адекватним та чи не порушується при цьому баланс інтересів кредитора і боржника? На наш погляд, положення ст. 597-8 ЦК України у чинній редакції створює підґрунтя для зловживань кредитором своїми правами і обмежує права боржника, оскільки останньому буде важко (а може взагалі нереально) довести наявність в нього саме *збитків (а не шкоди)*, завданих таким неповідомленням. Крім того, навіть якщо його вимоги щодо відшкодування збитків будуть задоволені, чи свідчить це, що таким чином вичерпується його інтерес, адже він все ж таки зацікавлений у поверненні його колишнього майна.

Можна припустити, що у випадку продажу кредитором (довірчим власником) об'єкту довірчої власності іншій особі з порушенням вимоги про першочергове попередження боржника про свій намір, боржник вправі вимагати визнання такого договору недійсним, проте, для цього мають бути встановлені вагомні обставини, які б дали можливість довести це.

За таких обставин, вважаємо, що законодавець поряд із існуючим захисним механізмом інтересів боржника мав закріпити й інший більш реальний спосіб захисту, яким є право боржника подати *позов проти третьої особи про переведення на нього прав і обов'язків покупця*. Таким чином, у ст. 597-8 ЦК України має знайти відображення така комбінація способів захисту: право на відшкодування шкоди та (або) подання позову про переведення на боржника прав і обов'язків покупця. Завдяки цьому був би дотриманий баланс інтересів, який розуміється як такий стан правовідношення, в якому права і обов'язки сторін відповідні і сторони мають рівні можливості для реалізації своїх законних інтересів [6, с. 120].

ЛІТЕРАТУРА

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 29 серпня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66289.
2. Вартість кредитів за даними статистичної звітності банків України (без урахування овердрафту). URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.
3. Euro area bank interest rate statistics: January 2020. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/mfi/html/ecb.mir2001~865a56bb3d.en.html>.
4. Яковлев В. Ф. Законы должны быть олицетворением высшей мудрости. *Юридический мир*. 2005. № 12. С. 2–6.
5. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга 1. Общие положения. Москва: Статут, 2007. 847 с.
6. Пьянкова А. Ф. Концепция баланса интересов и ее место в гражданском праве России. *Вестник Пермского университета. Серия: Юридические науки*. 2014. Вып. 2 (24). С. 117–130.

REFERENCES

1. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuвання investytsiinoi diialnosti v Ukraini» vid 29 serpnia 2019 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66289 [In Ukrainian].
2. Vartist kredytiv za danymy statystychnoi zvitnosti bankiv Ukrainy (bez urakhuvannia overdraftu). URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> [In Ukrainian].
3. Euro area bank interest rate statistics: January 2020. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/mfi/html/ecb.mir2001~865a56bb3d.en.html> [In English].
4. Yakovlev, V.F. (2005). Zakony dolzhny byt olitsetvoreniiem vysshey mudrosti. *Yuridicheskii mir – The legal world*, 12, 2–6 [In Russian].
5. Braginskiy, M.I., Vitryanskiy, V.V. (2007). Dogovornoye pravo. Kniga 1. Obshchiye polozheniya. Moscow: Statut [In Russian].
6. Piankova, A.F. (2014). Kontseptsiya balansu interesov i eye mesto v grazhdanskom prave Rossii. *Vestnik Permskogo universiteta. Seriya: Yuridicheskiye nauki – Gazette of Perm University. Series: Law, issue 2 (24)*, 117–130 [In Russian].